

Резюме

Перельгіна Р.В., Мырко Б.Н. Отдельные аспекты уголовной ответственности за провокацию подкупа.

В данной статье рассматриваются вопросы уголовной ответственности за провокацию подкупа, определено понятие провокации подкупа, осуществлен анализ признаков этого преступления, охарактеризованы теоретические и практические проблемы при квалификации действий, предусмотренных ст. 370 УК Украины.

Ключевые слова: уголовная ответственность, общественные отношения, провокация преступления, провокация подкупа, неправомерная выгода, изобличения лица, провокатор, спровоцированное лицо.

Summary

Perelygina R., Myrko B. On certain aspects of criminal responsibility for the provocation of bribery.

This article deals with the issues of criminal liability for the provocation of bribery, defined the concept of bribery provocation, analyzed the features of this crime, provided a description of theoretical and practical problems in qualifying actions provided for in Art. 370 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal responsibility, social relations, provocation of a crime, provocation of bribery, unlawful profit, disclosure of person, provocateur, provoked person.

УДК 343.851

С.О. ФІЛІППОВ

Станіслав Олександрович Філіппов, кандидат психологічних наук, доцент, підполковник юстиції, докторант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КРИМІНОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ТРАНСКОРДОННИХ ВІДНОСИН

Транскордонні процеси супроводжують природний прогрес суспільних відносин. Встановлення та поглиблення транскордонних зв'язків є, власне, одним із важливих маркерів ступеня розвиненості суспільних відносин. Неминучою стороною еволюції транскордонних відносин є їх криміналізація. Кримінологічна політика у сфері транскордонних відносин має об'єднувати зусилля соціальних систем, спрямовані на протидію тим явищам, які формують криміногенний потенціал у суспільстві

Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися у багатьох працях вітчизняних учених, зокрема, А.М. Бабенка, В.С. Батиргарєєвої, В.І. Борисова, В.В. Василевича, В.В. Голіни, Б.М. Головіна, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, А.П. Закалюка, О.Г. Колба, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, Ю.В. Орлова, Н.А. Орловської, В.М. Поповича, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.О. Тулякова, П.Л. Фріса, В.В. Шаблістого, В.І. Шакуна, О.Ю. Шостко та ін. Вагому роль відіграють кримінологічні та соціологічні дослідження, що проводяться міжнародними інституціями, такими як ОБСЄ, Управління ООН з наркотиків та злочинності, Європол тощо. Водночас, не применшуючи значення цих та багатьох інших досліджень, зазначимо, що дискусійними в кримінально-правовій та кримінологічній науці залишається навіть поняття *кримінологічної політики*. Тим більше, відсутнє розуміння структурної конфігурації кримінологічної політики у сфері транскордонних відносин.

Виходячи з цих міркувань, **мета** даної статті, полягає у тому, щоб запропонувати результат теоретичного моделювання оптимальної кримінологічної політики у сфері транскордонних відносин.

Основою дефінітивного апарату сфери, що досліджується, є множинність загальних понять інституційної теорії, теорії систем, теорії глобалізації та теорії запобігання злочинності. Зокрема, спільні й відмінні риси кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики держави, особливості процедури її формування визначено у роботі О.М. Джужі, В.В. Василевича¹. Як підсистему цілісної соціальної регулятивної системи, якою є державна політика у сфері боротьби зі злочинністю розглядає кримінологічну (профілактичну) політику П.Л. Фріс (інші її підсистеми – кримінально-правова, кримінальна процесуальна, кримінально-виконавча)². Кримінологічна політика за трактуванням В.В. Голіни – це складова частина державної соціальної політики, яка на основі Конституції України й інтегрованих кримінологічною наукою знань і світового досвіду визначає методологічні засади та стратегії, котрими керується держава та її інституції при здійсненні нерепресивної протидії злочинності³. Кримінологічна політика В.В. Голіною розглядається в контексті теорії запобігання злочинності, яка передбачає дію триєдиної ієрархічної запобіжної системи на загальносоціальному, спеціально-кримінологічно-

му і індивідуальному рівнях. Водночас вчений вважає за доцільне модернізувати кримінологічну політику за рахунок ресурсу окремих стратегій, наприклад, залучення громадськості, зменшення можливостей вчинення злочинів, віктимологічної стратегії. При цьому дослідником акцентується особлива увага на нерепресивності цих стратегій та їх призначенні, спрямованості на «зниження або обмеження девіаційних, деліктогенних і кримінальних проявів криміногенного потенціалу чи захисту матеріальних і духовних соціальних цінностей від злочинних посягань»⁴.

Як комплекс нормативно-правових, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, спрямованих на запобігання злочинності й усунення її причин, розглядає кримінологічну політику В.І. Борисов⁵.

За тлумаченням М.П. Клеймьонова кримінологічна політика є науково обґрунтованою, такою, що відповідає міжнародним стандартам та вимогам національного законодавства, цілеспрямованою й системною діяльністю суб'єктів політики щодо скорочення злочинності і декриміналізації суспільних відносин соціальними та правовими засобами, забезпечення захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх загроз кримінального характеру⁶. Як неважко помітити, оригінальність точки зору вченого полягає у тому, що він акцентує увагу і на зовнішніх кримінальних загрозах, що, на наш погляд, як раз відповідає характеру транскордонних кримінальних загроз. Відповідно, у цьому контексті, кримінологічну політику можна вважати частиною не тільки внутрішньої, а й зовнішньої політики (цієї точки зору дотримується також В.В. Василевич). Перспективною у цьому контексті ми вважаємо тенденцію до інтернаціоналізації частини кримінології, яка стосується питань транскордонної злочинності. Приміром, ця тенденція була предметом дослідження R. Barberet⁷, серед українських вчених – В.Ф. Антипенко⁸. Важливим методологічним наслідком інтернаціоналізації кримінології є «внутрішнє» розташування методології наук, суміжних з науками антикримінального циклу (геополітики, геоекономіки, соціології міжнародних відносин, конфліктології, культурології та ін.) всередині системи науки кримінології⁹.

На основі методології інституціоналізму розглядає криміналізацію суспільних відносин І.В. Маслій. Об'єктом його дослідження є суспільні відносини, які виникають у зв'язку з процесами криміналізації економічної сфери та діяльністю щодо протидії ним¹⁰. Дослідником криміналізація економіки розглядається як соціальний деструктивний процес, у межах якого легальні економічні інститути набувають рис тінювих та/або кримінальних у зв'язку з поширенням правопорушень або злочинів економічної спрямованості, корисливо мотивованих посягань на законну діяльність суб'єктів господарювання, що завдають негативних наслідків у вигляді матеріальної шкоди¹¹.

Ці погляди, безумовно, є цілком актуальними і для протидії транскордонній злочинності. Водночас є певна специфіка криміналізації транскордонних відносин у політичній, економічній, соціальній, інших сферах, яка обумовлює особливості кримінологічної політики. Отже, під **криміналізацією транскордонних відносин** ми розуміємо інфільтрацію злочинності у транскордонні суспільні відносини, яка є результатом еволюції злочинності в умовах низької ефективності протидії одночасно зі створенням атмосфери, в якій криміногенний стереотип поведінки для суттєвої частини суспільства є прийнятним. У такому випадку можна вести мову про формування криміногенного потенціалу місцевого населення у прикордонні¹². Таким чином, нами підтримується ідея соціального криміналізму як стану розвитку суспільства, а наші попередні дослідження допомагають сформулювати декілька пояснень щодо причин криміналізації транскордонних відносин і розвитку криміногенних процесів. Таких причин декілька, вони мають різну природу та різний ступінь впливу. Серед них найпотужнішими традиційно є ті, у яких основною домінантою є економічна мотивація людей. Наприклад, прагнення заробити на факторі наявності кордону в регіоні, прагнення зменшити витрати при веденні господарської діяльності. До економічних мотивів належить прагнення розширити ареал злочинної діяльності за рахунок території суміжної країни. Є мотиви, зумовлених бажанням забезпечити безпеку від ризиків, пов'язаних з протидією правоохоронних органів або втратою отриманих доходів. Серед них, наприклад, бажання ухилитися від розшуку або легалізувати доходи від злочинного бізнесу.

Не можна забувати і про другу групу мотивів, сполучених з прагненням використати відмінності законодавства і правових систем суміжних країн для отримання відповідної незаконної вигоди.

Оскільки розвиток транскордонних відносин прямо пов'язаний з прогресом в соціально-економічній сфері, можна припустити, що державам з економічної точки зору найчастіше не вигідно з метою протидії злочинним формам транскордонних відносин підвищувати бар'єрність власних кордонів. Вітчизняний і світовий досвід свідчить, що це майже завжди пов'язане з падінням господарської активності та відповідним зменшенням доходів. Окрема частина проблеми – невисока ефективність боротьби з транскордонними негативними процесами, якими є транскордонні правопорушення, унілатеральними засобами. Заздалегідь зрозуміло, що злочинність по іншій бік кордону в цьому випадку не зникає, а перегруповує сили і засоби для використання обхідних шляхів на кордоні. Водночас повна транспарентність кордонів є якщо не стимулюючим, то сприятливим чинником для злочинної активності. Іншими

словами, ефективність криминологічної політики у сфері транскордонних відносин пов'язується з балансом у реалізації бар'єрної та контактної функцій кордону, що обґрунтовано нами раніше¹³.

У розвиток тези про доцільність білатерального підходу у протидії криміналізації транскордонних відносин зауважимо, що білатеральні відносини *охоплюють* транскордонне співробітництво двох держав. Цей підхід формально втілюється шляхом ухвалення міжурядових або міжвідомчих угод з прикордонних питань або з питань співробітництва у правоохоронній сфері. Водночас міждержавні відносини з різними державами на різних ділянках державного кордону є неоднорідними. Цим обумовлено те, що кожна з даних угод має свої особливості, але всі вони містять компонент регуляції спільних дій з протидії транскордонній злочинності. Метою, на досягнення якої спрямовані дані угоди, зокрема є:

– з Молдовою – ефективна протидія нелегальній міграції та протиправній діяльності на спільному державному кордоні¹⁴;

– з Білоруссю – протидія транскордонній протиправній діяльності, насамперед у боротьбі з незаконним обігом зброї, її основних частин і боеприпасів, вибухових та отруйних речовин і вибухових пристроїв, ядерних і радіоактивних матеріалів, наркотичних засобів, психотропних речовин і їх прекурсорів, алкогольної, тютюнової та іншої підакцизної продукції, контрабандою культурних цінностей, а також торгівлею людьми та нелегальною міграцією¹⁵;

– з Росією (угоду укладено у 2012 р.) – протидія незаконному обігу наркотиків та їх прекурсорів¹⁶;

– з Китаєм – недопущення, виявлення та припинення організованої злочинності на державному кордоні; боротьба з незаконним переміщенням через державний кордон зброї, боеприпасів, вибухових речовин, отруйних і радіоактивних речовин, наркотичних засобів, психотропних речовин та їхніх прекурсорів; координація діяльності, спрямованої на виявлення й недопущення торгівлі людьми, а також незаконного перетинання державного кордону та діяльності, пов'язаної з підркобою документів, які дають право на перетинання державного кордону; обмін досвідом і методами боротьби зі злочинами та протиправною діяльністю на державному кордоні¹⁷;

– з Болгарією – протидія транскордонній злочинності та нелегальній міграції шляхом активного співробітництва в прикордонних питаннях¹⁸;

– з Румунією – встановлення і припинення діяльності щодо нелегальної міграції, організованої злочинності, діючої в пунктах пропуску (переміщення зброї, радіоактивних, вибухових речовин і отруйних засобів, наркотиків), взаємне інформування про наявність таких структур у прикордонній зоні та поблизу КПП¹⁹.

Отже, під *системою протидії транскордонній злочинності* ми розуміємо структуровану організовану множинність взаємозалежних елементів, що здійснюють взаємовплив у просторі і часі, призначену для цілеспрямованого запобіжного та деструктивного впливу на транскордонну злочинність. Ефективність системи протидії транскордонній злочинності залежить від функціонування криминологічної політики у сфері транскордонних відносин. Модель цієї політики представлена на рисунку.

Криминологічна політика, за твердженням В.В. Голіни, є своєрідною державною ідеологією, під впливом якої, з одного боку, розробляються завдання, зміст, принципи, форми діяльності щодо нерепресивного запобіжного впливу на злочинність, а з другого, – застосовуються найсучасніші прогресивні стратегії її запобігання²⁰. Ідеологічна складова нами не показана у даній моделі, оскільки ми зробили акцент на дієвості застосування сил і засобів, а також призначенні криминологічної політики. У свою чергу, дієвість криминологічної політики безпосередньо забезпечує емерджентність системи протидії транскордонній злочинності. Під емерджентністю в інтересах нашого дослідження розуміється якість і властивість системи, які не притаманні її відокремленим елементам, а виникають завдяки об'єднанню цих елементів в єдину, цілісну систему та визначають наявність у системи більш високого рівня стійкості, ніж сумарна стійкість її частин²¹.

Отже, можемо зробити висновки, що встановлення та поглиблення транскордонних зв'язків є, з одного боку показником ступеня розвиненості суспільних відносин. З іншого ж боку, це має побічний ефект у вигляді криміналізації транскордонних відносин.

Нами представлено динамічну модель криминологічної політики у сфері транскордонних відносин, яка спрямована на подолання цього побічного ефекту. Модель має вигляд єдиного комплексу, елементами якого є: протидія криміналізації транскордонних відносин, цільові Стратегії зниження криминогенного потенціалу у прикордонні, скорочення реальної злочинності та забезпечення захищеності від транскордонних кримінальних загроз. У свою чергу, окремими компонентами протидії криміналізації транскордонних відносин є зниження криминогенності цих відносин та деструкція детермінаційного комплексу транскордонної злочинності, які діють через відповідний інституційний механізм. Оцінка емерджентності запропонованої системи, на наш погляд, може бути важливим аспектом подальших досліджень.

Рисунок 1

¹ Джужа О.М. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики / О.М. Джужа, В.В. Василевич // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 4. – С. 30–45.

² Фріс П.Л. Політика у сфері боротьби зі злочинністю (загальні питання) / П.Л. Фріс // Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / за заг. ред. П.Л. Фріса, В.Б. Харченка. – Івано-Франківськ; Харків : Юрид. ін-т Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2016. – С. 10–24.

³ Голіна В.В. Кримінологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості) / В.В. Голіна // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2 (73). – С. 193–201. – С. 194.

⁴ Там само. – С. 198.

⁵ Борисов В.И. Место уголовно-правовой политики в системе направленной политики государства в сфере борьбы с преступностью / В.И. Борисов // Противодействие преступности: уголовно-правовое, криминологическое и уголовно-исполнительные аспекты : материалы III Российского Конгресса угол. права, 29–20 мая 2008 г. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект Москва, 2008. – С. 572–574.

⁶ Клейменов М.П. Криминология: учебник / М.П. Клейменов. – М.: Норма. 2008. – 448 с. – С. 199.

⁷ Barberet Rosemary. The Internationalization of Criminology? A Content Analysis of Presentations at American Society of Criminology Conferences. Journal of Criminal Justice Education. 2007. № 18 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://doi.org/10.1080/10511250701705362>

⁸ Антипенко В.Ф. Методологические основания спецификации международной криминологии / В.Ф. Антипенко // Міжнародна криминологія: стан і перспективи: зб. матеріалів круглого столу. – Одеса: Фенікс, 2010. – 324 с. – С. 76–88.

⁹ Там само. – С. 83.

¹⁰ Маслій І.В. Інституційний механізм протидії криміналізації економіки: криминологічне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.В. Маслій. – Одеса: НУ «ОЮА», 2015. – 227 с.

¹¹ Там само. – С. 178.

¹² *Філіппов С.О.* Криминогенний потенціал діяльності місцевого населення у прикордонні. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Юридичні науки. 2017. Вип. 4 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpsum_2017_4_5

¹³ *Філіппов С.А.* Баланс между барьерностью и контактностью границы в свете интернационализации криминальных угроз / С.А. Филиппов // Уголовная юстиция в свете интеграции правовых систем и интернационализации криминальных угроз : сб. науч. работ, приуроченный к 90-летию д-ра юрид. наук проф. И.И. Мартинович. – Минск: БГУ. – С. 156–161.

¹⁴ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про спільний контроль осіб, транспортних засобів, товарів та предметів у спільних пунктах пропуску через українсько-молдовський державний кордон. Ратифіковано Законом № 2317-VIII від 01.03.2018 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/498_005-17

¹⁵ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Білорусь про міжрегіональне та прикордонне співробітництво між Україною та Республікою Білорусь. Угоду затверджено Постановою КМ № 781 від 23.10.2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_190

¹⁶ Угода між Службою безпеки України та Федеральною службою Російської Федерації з контролю за обігом наркотиків про співробітництво у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів від 06.03.2012 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_394

¹⁷ Угода між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Міністерством громадської безпеки Китайської Народної Республіки про співробітництво з прикордонних питань від 23.09.2011 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_085

¹⁸ Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Болгарія про співробітництво з прикордонних питань. Угоду затверджено постановою КМ № 1832 від 27.12.2006 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100_067

¹⁹ Угода «Напрями взаємодії оперативних органів Прикордонних військ України і Прикордонної поліції МВС Румунії» від 21.03.1997 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_031

²⁰ *Голіна В.В.* Криминологічна політика України як ресурс у протидії злочинності (реалії і можливості) / В.В. Голіна // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 2 (73). – С. 193–201. – С. 196.

²¹ *Вишняков Я.Д.* Терминологический и понятийный аппарат описания, трансграничных интеграционных процессов инновационного развития социо-эколого-экономических систем / Я.Д. Вишняков, А.В. Мурава-Середа, С.П. Киселева // Наукоеведение. – Т. 9. – № 5 (2017) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://naukovedenie.ru/PDF/107EVN517.pdf>

Резюме

Філіппов С.О. Криминологічна політика у сфері транскордонних відносин.

У статті представлено результат теоретичного моделювання оптимальної криминологічної політики в сфері транскордонних відносин. Зокрема, визначено такі її елементи, як скорочення реальної транскордонної злочинності, декриміналізація транскордонних відносин, забезпечення захищеності від транскордонних загроз. Декриміналізація транскордонних відносин представлена у вигляді триединого комплексу, елементами якого є: зниження криминогенності транскордонних процесів, деструкція детермінаційного комплексу транскордонної злочинності, білатеральний інституційний механізм протидії криминогенності транскордонних відносин.

Ключові слова: транскордонна злочинність, зниження криминогенності транскордонних відносин, деструкція детермінант злочинності, інституційний механізм, криминологічна політика.

Резюме

Філіппов С.А. Криминологическая политика в сфере трансграничных отношений.

В статье представлен результат теоретического моделирования оптимальной криминологической политики в сфере трансграничных отношений. В частности, выделены такие её элементы, как сокращение реальной трансграничной преступности, декриминализация трансграничных отношений, обеспечение защищённости от трансграничных угроз. Декриминализация трансграничных отношений представлена в виде триединого комплекса, элементами которого являются: снижение криминогенности трансграничных процессов, деструкция детерминационного комплекса трансграничной преступности, билатеральный институциональный механизм противодействия криминогенности трансграничных отношений.

Ключевые слова: трансграничная преступность, снижение криминогенности трансграничных отношений, деструкция детерминант преступности, институциональный механизм, криминологическая политика.

Summary

Filippov S. Criminological policy in the sphere of cross-border relations.

The article presents the result of theoretical modeling of optimal criminological policy in the sphere of cross-border relations. Such elements as reduction of actual trans-border crime, decriminalization of cross-border relations, ensuring protection from trans-border threats have been particularly emphasized. Decriminalization of cross-border relations is presented here in the form of a threefold system including the following elements: reduction of trans-border processes criminality, destruction of the deterministic cross-border crime complex, a bilateral or multi-lateral institutional mechanism for counteracting cross-border relations criminality.

Key words: cross-border crime, cross-border relations criminality reduction, destruction of the determinants of crime, institutional mechanism, criminological policy.